

213. Vliv doby trvání jednoduchých a složitých optických podnětů na dynamiku optických vjemových struktur. Sborník prací filosofické fakulty brněnské university X, B 8, Brno 1961, str. 5—18. (Vyšlo v r. 1962.).
214. Kředesátinám prof. dr. Jana Doležala; Československá psychologie, VI, 1962, str. 110 až 116.
215. S dr. Kováčem: XIV. mezinárodní kongres pro užitou psychologii, Československá psychologie VI, 1962, str. 125—127.
216. K problematice realizace profesionální orientace, Výchova žiakov k povolaniu, Sborník materiálův z celoštátneho seminára o otázkách profesionálnej orientácie. SPN, Bratislava. 1962.
- 217.* Józef Pieter, Historia psychologii w zarysiec, Katowice 1958, str. 322, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university X, B 8, Brno 1961, str. 123 (vyšlo v r. 1962).
- 218.* Prispěvki k psihologiji, Ljubljana 1960, str. 231, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university X, B 8, Brno 1961, str. 122—123 (vyšlo v r. 1962).
- 219.* Pädagogische Psychologie für höhere Schulen. Vydal K. Strunz, Mnichov 1959, str. 536, SPFFB, B 8, 1961, str. 131—132 (vyšlo v r. 1962).
- 220.* V tisku 83 psychologických hesel, Naučný slovník ČSAV (11 stroj. stran) — některé vyšla v I. díle.
- * Tituly označené hvězdičkou jsou referáty a recenze.

Renaissance studia dětské řeči

„Звонкая детская речь, прекрасная сама по себе, имеет высокую научную ценность, так как, исследуя ее, мы тем самым вскрываем причудливые закономерности детского мышления.“

(Корней Чуковский).

Jedním z témat, které prof. Vilém Chmelař často doporučoval svým posluchačům a svým žákům, bylo studium dětské řeči. Prof. Chmelař tu jasně viděl budoucí rozvoj práce v tomto oboru a chtěl, aby také naše domácí práce soutěžily s pracemi cizími. Není to téma nové, má už delší tradice, u nás i v cizině. Avšak po rozmachu cizích i našich prací na tomto poli z počátku století (uveďme si tu jako příklad aspoň práci manželů Sternových a studie Čádovy), zdálo se, jakoby téma bylo už vyčerpáno a dostatečně zpracováno. V tomto prvním období také nebyly vcelku z publikovaných prací vyvozovány důsledky pro mluvní výchovu dítěte.

V posledních desetiletích však zájem o tuto tematiku znovu ožil a vedle pedagogů, psychologů a lékařů se jí začali zabývat i jazykovědci. Pronikavý rozbor vývoje dětské řeči z hlediska lingvistiky podává Roman Jakobson (Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze, Upsala 1941), na základě materiálu soustavně sbíraného a velmi trpělivě zpracovaného vydává svou dvoudílnou práci „L'apprentissage du langage“ (Paris 1937; 1948) Antoine Grégoire, který věří v renesanci studia dětské řeči („la renaissance de la linguistique enfantine“; srov. *Lingua* 2, 1949, 355). Werner F. Leopold vydává svou „Bibliography of Child Language“ (Evanston 1952), kterou doplňuje ve své práci „Sur l'étude de langage enfantin“ (Paris 1952) Marcel Cohen, který věří, že v budoucnosti budou zřizovány pro studium dětské řeči samostatné katedry. („Une science bien organisée devrait comprendre des chaires de langage enfantin.“) A jako ze starších prací, zaměřených psychologicky a pedagogicky, mohou čerpat velmi vhodné doklady (pokud byly ovšem správně foneticky zaznamenány) lingvisté, v nových lingvistických pracích můžeme najít velmi četná pozorování, která budou zajímat pedagogy a psychology. V budouc-

nosti pak jistě se budou pracovníci obou těchto zaměření při komplexním zpracovávání tohoto tématu spojovat, což je ostatně samozřejmým požadavkem, který vyplývá z uvědomění těsné souvislosti mezi řečí a myšlením. Přitom se bude stále více uplatňovat aplikace výzkumů na praxi pedagogickou, psychologickou i logopedickou, jak to lze ostatně už dnes pozorovat na pokrokových pracích z tohoto oboru. Příkladem takového přístupu k danému tématu mohou tu být práce Gvozdevovy, které jsou nám dnes snadno přístupné v posmrtném vydání souboru jeho prací, který vydala Sovětská akademie pedagogických věd (Вопросы изучения детской речи, Moskva 1961, 472 str.). — (Rec. SPFFBU A 12, 1964.)

A. N. Gvozdev zasvětil práci na tomto poli velkou část svého života. (Zemřel r. 1959; nekrolog vyšel ve *Voprosech jazykoznanija* 1960, č. 3, str. 39—41.) Sborník obsahuje práce, které vyšly samostatně jako publikace knižní (Усвоение ребенком звуковой стороны русского языка, Moskva 1948; Формирование у ребенка грамматического строя русского языка, 2 díly, Moskva 1949) i studie, které autor publikoval v časopisech, které bývají někdy těžko dostupné.

Jednou z těchto studií, zařazenou ve sborníku na prvním místě, je i „Значение изучения детского языка для языкознания, která vycházela na pokračování již v r. 1928 v časopise *Родной язык и литература в трудовой школе*. Autor v ní chce ukázat na materiálu, který získal především pozorováním vývoje řeči svého syna Ženi (nar. 1921; padl za Velké vlastenecké války a sborník je připsán jeho památce), vývoj dětské řeči po stránce fonetické, morfologické i syntaktické. Studie je zaměřena především lingvisticky a přináší velmi mnoho jasně utříděného materiálu. V poznámkách pak uvádí odkazy na starší ruskou literaturu, jejíž soupis každý dnešní pracovník uvítá. — Zde by bylo ještě třeba upozornit na práce I. Al. Sikorského (nar. 1842), který jako lékař se zajímal nejen o vývoj dětské řeči, ale usiloval i o to, aby tento vývoj byl správným způsobem podporován, a snažil se o rozšíření svých myšlenek mezi nejširší vrstvy obyvatelstva. V jeho pracích nacházíme řadu myšlenek zcela aktuálních, ať už jde o jeho úvahy pedopsychologické, o hygieně nervového systému, o výchově rodičů, o vlivech únavy na chyby v diktátech atd. (Jeho vybrané stati vyšly u nás v r. 1909 v překladu Martina Kozáka s předmlouvou Fr. Cády.)

Další studie, Усвоение ребенком фонетики родного (русского) языка, kterou otiskl v r. 1927 N. A. Rybnikov (sám již dříve publikoval výbornou studii Введение в изучение ребенка, Moskva 1921) ve sborníku *Детская речь*, obsahuje bohatý materiál, tentokrát zajímavý i pro pedopsychology, ať už jde např. o zjištění, že děti ulpívají pevně na realizacích, jež si jednou v podvědomí zafixovaly, či o fakt, že děti jsou silně upoutávány zvukovou stránkou řeči a jejími prvky emocionálními, nebo o vlivech okolí, které působí na vývoj řeči dítěte.

Toto pojednání, v němž autor podává podrobný popis vývoje realizace jednotlivých hlásek a jejich skupin v různých obdobích věku dítěte, zaujme fonetiky a logopedy. (Rozdělení v jednotlivá období, jak také autor sám připomíná, je ovšem čistě vnější; tak např. 1, 7, 20 — 1,9; 1,9—1,10 atd.) Pro pedofonetiku je tu přínos velmi cenný nejen pokud půjde o studium vývoje řeči dětí ruských, ale i pro budoucí práce věnované srovnávací fonetice dětské řeči. Studii uzavírají přehledné závěry, mající velký dosah pedagogický.

Podobně obsahuje významné pedagogické závěry i výše uvedená studie, která vyšla také jako samostatná publikace v r. 1948, věnovaná fonetickému rozboru vývoje dětské řeči. Dosah Gvozdevových závěrů (ve sborníku str. 146—148) vysvitne snad nejlépe, uvedeme-li je zde in extenso v českém překladu:

„Na závěr se krátce zmíníme o tom, jaké závěry lze pro studium jazyka vyvodit z prozkoumaného osvojování zvukové stránky řeči.

Dítě s výjimečnou citlivostí zachycuje a osvojuje si všechny zvláštnosti výslovnosti lidí, kteří je obklopují; proto je nutné, aby byla dítěti poskytována »živná půda«, aby dítě kolem sebe slyšelo správnou spisovnou mluvu. Užíváme-li takové řeči ve styku s dítětem, které není

postiženo zvláštním defektem, zabezpečujeme mu dokonalé osvojení spisovné výslovnosti bez zvláštních potíží; naproti tomu není-li splněna tato podmínka, vyžaduje tento úkol složitý postup a velké úsilí. V příznivých podmínkách vyrůstají děti v rodinách, kde se mluví spisovným jazykem. Proto je také nutné, aby bylo vytvořeno prostředí vzorné spisovné mluvy v dětských opatrovnách, počínajíc jeslemi. Je to nutné proto, aby jednak byl podporován vliv rodiny, jednak aby prostředí dětského zařízení dalo podklad spisovné výslovnosti, stojící proti vlivům mluvy nespisovné, s níž přicházejí děti do styku a jejímuž vlivu podléhají vně dětských zařízení. Současně s tímto požadavkem je nutné, aby se obrátila pozornost na kulturu řeči také při přípravě pracovníků pro dětská zařízení.

Jedním z preventivních opatření, která usnadňují osvojení správné výslovnosti a urychlují ústup a zánik nedostatků, které jsou v mluvě nejmenších dětí přirozené, je potlačení zvyku dospělých hovořit s dětmi »dětskou řečí« a vyvarování různého šišlání. Je správné užívat vždy normální zřetelné výslovnosti. Jak tu již bylo vyloženo, děti se samy brání proti takovému kažení řeči. Dospělí prokazují tímto »dětským« způsobem výslovnosti dětem špatnou službu.

Protože si dítě osvojuje výslovnost svého okolí, bude zcela přirozeným jevem, že bude-li kolem sebe slyšet mluvu nářeční, vyvine se u něho fonetický systém nářečí místo fonetického systému jazyka spisovného. Proto nemůžeme chápat nářeční zvláštnosti v mluvě dítěte jako rysy vzniklé vývojem, nýbrž jako zvláštnosti svědčící pouze o příslušnosti dítěte k určitému jazykovému prostředí. Chceme-li, aby si dítě bezpečně osvojilo spisovný jazyk již v předškolním věku, musíme k tomu vytvořit náležitě podmínky, na příklad v dětských zařízeních, kde se bude v okolí dítěte užívat jen spisovné mluvy. Čím dříve nastane u dítěte přechod ke spisovnému jazyku, tím bude tento proces probíhat snáze; proti tomu trvale zafixované návyky nářeční výslovnosti se dají odstraňovat velmi obtížně.

Dostí často mají rodiče starosti s nesprávnou výslovností dítěte ještě zcela malého (ve věku od 3 do 4 let). Tu je nutno upozornit, že zvládnutí artikulace probíhá u jednotlivých dětí různě rychle: jsou děti, které mluví zcela správně ve třech letech, zatímco jiné nezvládly artikulaci všech hlásek ještě ve věku 7 nebo 8 let. Tyto časové rozdíly v zafixování artikulace závisí do značné míry na prostředí, v němž dítě žije. K brzkému zvládnutí artikulace dochází u dětí, které jsou v rodině nebo v dětských zařízeních obklopeny atmosférou správné mluvy, jestliže s nimi dospělí často a ochotně hovoří. Ale i děti, které se v některém směru v řeči opožďují, zvládnou bez obtíží artikulaci všech hlásek, pokud tu není na zábranu nějaká organická vada. Toto opoždění ve vývoji jen prokazuje, že dítě není v příznivých podmínkách, že nemá možnost správnou řeč slyšet a že se mu nedostává podnětů k tomu, aby samo mluvilo.

Odpovědnost za opoždění vývoje řeči u dítěte nesou tedy dospělí z jeho okolí. Protože pak opožďování v řeči je velkou brzdou vývoje dítěte vůbec, musí se dospělí vývoji řeči dítěte věnovat a aktivně jej podporovat.

Pro vysvětlení příčin nedostatků ve výslovnosti je třeba se obrátit na lékaře nebo na odborného pracovníka, který se zabývá nápravou vad výslovnosti. Jestliže lékař najde u dítěte nějaký organický nedostatek (defekt ve stavbě orgánů řeči, různý stupeň nedoslýchavosti), přistupuje se k léčení a k speciální výchově řeči. Jestliže dítě není postiženo organickou vadou, mají rodina a především dětská zařízení velké možnosti k nápravě dětských výslovnostních vad. Bohatý program preventivních opatření, počínajíc péčí o zdraví dítěte, zvláště pak péčí o ochranu mluvních orgánů, a končíc rozvojem celé psychiky a osobnosti dítěte, podává profesor M. E. Chvatcev ve své knize *Logopedia* (3. vydání v r. 1939). Kniha podává mnoho námětů pro hry a zvláštní cvičení, která usnadňují zvládnutí artikulace jednotlivých hlásek.

V provádění systematické nápravy vad výslovnosti mají významnou úlohu zařízení pro děti předškolního věku (jesle, mateřské školy). Soustavnou péčí o celou kulturu řeči a systémem zvláštních cvičení (podle stanovených osnov) se musí dětská předškolní zařízení zaměřit k rychléjšímu odstraňování nedostatků výslovnosti, které se u dětí objevují, aby bylo zabezpečeno,

že děti vstupující do školy budou již plně ovládat fonetický systém mateřského jazyka. Mateřské školky, ve kterých se tato práce provádí, dosahují tu značných úspěchů.

Ve škole, kde se žáci začínají učit číst a psát, je třeba pochopit, jak těžká je pro dítě analýza zvuků mluvené řeči. Je tu příznačné, jak děti přesně postihují zvláštnosti a nedostatky výslovnosti, kterých si všimly. Jak je vidět z výše uvedených příkladů (str. 143), děti neprovádějí obecný závěr z vydělení známého zvuku, ale uvádějí samostatný konkrétní příklad, v němž se vyskytuje zvuk, který upoutal jejich pozornost. Tak např. dítě upozorňuje, že jiné dítě říká »skula« místo »škura«; ale neřekne, že vyslovuje *s* místo *š* a *l* místo *r*. Ačkoli tady dítě cítí rozdíl v jednotlivých hláskách, neprovádí samostatně rozklad slova na hlásky; provádění takovéto analýzy v období, kdy se dítě učí číst a psát, představuje nové údobí ve vnímání hlásek; odtud vyplývá obtížnost této analýzy.

K uvedenému přehledu patří i upozornění, které hlásky zůstávají častěji u dětí, vstupujících do školy, nezvládnuté. Kromě *r* a *l* jsou to sykavky ostré i tupé. Bude tedy přirozené, bude-li se vycházet při učení od hlásek, které ovládají všechny děti. Při sestavování slabikářů se již obvykle k tomuto požadavku přihlíží.

Nakonec je třeba připomenout, že jak v rodině, tak v dětských zařízeních je nutný ohleduplný postoj k dětem, které mají vadu výslovnosti. Jákýkoli druh výsměchu jejich výslovnosti se děti bolestně dotýká a vede k tomu, že se děti stávají zamlklými, stydí se mluvit, a to je velkou překážkou pro odstraňování nedostatků jejich výslovnosti.“

Další částí sborníku je práce o vývoji gramatické struktury v řeči dítěte; práce vyšla také knižně ve dvou dílech v r. 1949. Je to nejrozsáhlejší dílo Gvozdevovo z toho oboru a je výsledkem jedenáctileté práce. Autor je psal s přestávkami v letech 1929—1940, opíraje se o materiál, který sbíral osm let (1921—1929), i o četné ruské prameny, které jsou v textu uváděny (na str. 157). Gvozdev tu zpracovává své bohaté záznamy (které se týkaly jednak slovníku, jednak mluvnice a dále fonetiky) tentokrát se zaměřením na vývoj a ustalování gramatické struktury dětské řeči. Probírá vývoj jednotlivých mluvnických kategorií, dokládaje své výklady množstvím příkladů uvedených v pečlivé fonetické transkripci. Poněvadž pak autor rozebírá nejen růst jednotlivých gramatických kategorií, ale zabývá se též vývojem syntaxe, najdou zde i pedopsychologové nepřeborné množství zajímavých záznamů a postřehů, ať už např. tu jde o výklad vývoje chápání času a čísla, vytváření nových forem a slov dítětem nebo uvědomování slovesných vidů. [Přitom autor také odkazuje na u nás velmi málo známou práci Vachtererovu: *Основы новой педагогики* (1913). — Vachterova jako průkopníka ruské logopedie cituje (vedle lékaře Sikorského a fonetika Ščerby) M. E. Chvatcev: *Недосрарки речн у детеж* 3. v., Moskva 1948, str. 3.] Lingvistické práce budou musit napříště vždy k výkladům Gvozdevovým přihlížet, protože snad pro všechny otázky, jimiž se budou zabývat, najdou již řešené nebo aspoň jeho náznak v této práci Gvozdevově. Vždyť autor se zmiňuje i o tak speciální a nové tématice jako je rozdíl v mluvních stylech dětských promluv.

Je velkou zásluhou pořadatelů, že Gvozdevovy práce byly tímto sborníkem sebrány a zprístupněny všem pracovníkům, kteří se budou opírat o ruské prameny.

Jestliže práce Gvozdevovy jsou zaměřeny především lingvisticky, určil své práce v první řadě pedagogům a logopedům M. E. Chvatcev, ať už to jsou četné instruktivní příručky, z nichž jedna už tu byla citována (referováno o ní bylo u nás v *ČMF* 35, 1951, *Philol.* VI, 49—50), či jeho rozsáhlá práce *Логопедия* (5. vyd., v Moskvě 1959), kterou lze pokládat za základní vysokoškolskou učebnici logopedie.

Autor u ní vychází při výkladu o vztazích mezi řečí a myšlením z učení I. P. Pavlova, opírá se o řadu prací svých současníků, odkazuje i na práce jinojazyčné; připomíná i práce starší (např. Sikorského; přitom nezapomíná ani na našeho Komenského) a na příslušných místech se pak opírá o bohatou literaturu z oboru fyziologie a medicíny. Při výkladech o artikulaci hlásek vychází z bezpečných údajů badatelů ve fonetice, mezi nimiž cituje i Jos. Chlumského.

Autor je ostatně důvěrně obeznámen s českými pracemi z oboru fonetiky a logopedie a na četných místech na ně odkazuje. Logopedii chápe autor jako disciplínu pedagogickou, která vychází z výsledků bádání psychologických, jazykových a medicínských. Ačkoli se práce logopeda tedy opírá o řadu disciplín, musí on sám být především kvalifikovaným pedagogem. Přitom autor ukazuje také na velký sociální dosah logopedické práce, protože porucha řeči nebo vada výslovnosti mohou mít nejen důsledky pro psychiku jedince, ale mohou být také na překážku jeho uplatnění ve společnosti (např. v některých pracovních oborech). Zabývá se i otázkami poruch čtení a psaní a jejich případnými vztahy k vadám řeči, ukazuje pak také, jak celkový rozvoj motoriky může podporovat rozvoj řeči i nápravu jejích vad.

Je to významné kompendium, uvádějící do všech témat problematiky logopedie, která se dnes vyvíjí v samostatnou disciplínu, a informující současně o rozvoji tohoto oboru i o organizační logopedické péče v SSSR.

Pro aplikaci logopedické teorie na praxi je určeno také nové (druhé) vydání jedné z četných metodických prací tohoto autora, *Логопедическая работа с детьми дошкольного возраста* (Moskva 1961). Je to dokonalá metodika pro práci logopedickou. Podává nejen teoretické poučení, ale uvádí i řadu cvičení a logopedických her a obrázků. Novější literatura je tu tentokrát uvedena na zvláštním seznamu (na str. 206), což jistě všichni čtenáři uvítají. (Podobný seznam totiž postrádáme v *Logopedii*; srov. tu i podrobný referát v čas. *Logopedia* 3, Lublin 1962, str. 24–27.) Nejnověji vydal prof. Chvalcev příručku *Как предупредить и устранить недостатки голоса и речи у детей* (Moskva 1962, str. 88).

Pro učitele-logopedy je také určena sbírka praktických cvičení, kterou vydala F. A. Ivanovskaja, *Сборник логопедических упражнений при расстройствах голоса* (Moskva 1961) i řada dalších publikací tohoto druhu, které v současné době v Sovětském svazu vycházejí. Uvedme si zde jen namátkou alespoň některé z nich: V. I. Gorodilova—E. I. Rodina, *Воспоминание правильной речи у детей дошкольного возраста* (Moskva 1947); F. A. Rau—M. M. Sirotkina, *Из опыта логопедической работы* (Moskva 1955), N. A. Vlasova, *Логопедическая работа с заикающимися дошкольниками* (Moskva 1955), A. D. Chernova, *Восстановление речи при заболеваниях головного мозга* (Moskva 1958), V. A. Griner, *Логопедическая ритмика для дошкольников* (Moskva 1958), R. J. Lewina, *Нарушения письма у детей с недоразвитием речи* (Moskva 1961), R. J. Levina, *Школа для детей с тяжелыми нарушениями речи*, (Moskva 1961), V. I. Gorodilova—N. I. Kužmina, *Устранение недостатков произношения при ринолалии*, (Moskva 1961), atd.

Rada statí pojednávajících o tomto tématu pak byla otištěna v časopise *Дошкольное воспитание* a je mu věnován i sborník pedagogických čtení, který redigovala B. D. Kogunskaja, *Пути обучения речи* (Moskva 1960).

Otázkami vývoje řeči se zabývá i práce A. A. Ljublinské *Очерки психического развития ребенка* (Moskva 1959), která nás seznamuje s novou pedagogickou a psychologickou literaturou svého pracovního oboru, nevynáschávající ani literaturu lékařskopsychologickou, z níž je zde nutno uvést alespoň Ivanova-Smolenského, Krasnogorského a Luriju, který se zabývá otázkami vztahů sluchu a řeči na základě nauky Pavlovovy. (Sr. např. jeho výklady v časopise *Vestnik otolaringologii* 13, 4, 1951 nebo v *Language and Speech* 1956 „Brain disorders and language analysis“ a publikací „The Role of Speech in the Regulation of Normal and Abnormal Behaviour“, 1961 aj.) Autorka vydala také řadu prací z pedopsychologie, které jsou uvedeny v cenném bibliografickém seznamu v její zde citované knize (s. 539–544), který uvítají všichni pedagogové a psychologové.

Velmi zajímavá pozorování pak obsahuje kniha, „ještěž cílem bylo přiblížit pozorování a myšlenky nejen úzkému kruhu odborníků, zabývajících se dětskou psychologií, ale učinit je zároveň přístupnými co nejširšímu okruhu čtenářů“ a kterou vydal pod názvem *От двух до пяти* Kornej Ivanovič Čukovskij (Moskva 1956).¹ Je to výběr z materiálů, které autor

sbíral více než čtyřicet let. Velké množství příspěvků, které autor dostal od svých čtenářů, ho právem přesvědčují, „že něžná a hlavně rozumná láska k dětem a soustavná péče o ně se postupně stává organickou částí našeho života, přirozeným, každodenním jevem“. Tuto knihu by měli prostudovat nejen odborní pracovníci, ale všichni vychovatelé, učitelé a rodiče, a také autoři knížek pro děti. — Do češtiny přeložila Cukovského M. Lukešová: *Od dvou do pěti* (Praha 1959, 2. r. 1963).

Na závěr tohoto jen stručně načrtnutého přehledu bohaté nové sovětské literatury zbývá ještě připojit upozornění, že současně s péčí o správný rozvoj řeči dětské postupuje také snaha o čistotu řeči dospělých a že v poslední době tu vyšlo několik publikací, věnovaných kultuře řeči vůbec. Tak např. Sovětská akademie věd vydává sborníčky *Вопросы культуры речи* (Moskva, od r. 1955), D. E. Rozental' *Культура речи* (Moskva 1959, J. A. Bachmutova *Культура речи* (Kazaň 1960) a N. F. Titova *Культура речи в начальном обучении* (Moskva 1960).

Také v nové literatuře polské nacházíme díla, věnovaná studiu dětské řeči. Vychází tu práce St. Skorupky (*Observacje nad językiem dziecka*, Warszawa 1949) a r. 1953 vydává Leon Kaczmarek v Poznani *Kształtowanie się mowy dziecka*, vycházející sice z rozboru jazykovědného, ale přinášející i množství postřehů psychologických. Je to záslužná práce (rec. *SaS* 15, 1954, 178—182) nejen proto, že je tu poprvé publikován ve větší míře materiál o vývoji řeči dětí polských, ale také pro některé závěry, které jsou dnes citovány i v pracích jiných (např. v SSSR a u nás). Lingvisticky je také pojata práce Pawła Smoczyńskiego *Przyswajanie przez dziecko postaw systemu językowego* (Łódź 1955), která obsahuje (na s. 209—211) i bibliografické odkazy na některé polské práce psychologické. (Rec. *SPFFBU A* 5, 1957, 118—119.)

L. Kaczmarek aplikuje teorii na praxi v praktické příručce *Kwestionariusz do ustalenia zaburzeń mowy (dyslalii) u dzieci* (ref. *SPFFBU A* 4, 1956, 123), organizuje v Polsku plánovitou logopedickou péči a když nejdříve zařazoval témata logopedická do časopisu *Biuletyn fonograficzny* (Příloha časopisu *Lingua Posnaniensis*; 1953—1960), zakládá a rediguje v Lublíně od r. 1960 samostatný časopis *Logopedia (Zagadnienia kultury żywego słowa)*, z něhož zatím vyšlo pět čísel, do nichž přispěli i autoři čeští (Seeman, Němec a Vrtiška) a v nichž se v bohaté míře přihlíží k novým pracím slovanským. — Praktickou příručku *Kształcenie wymowy dzieci w przedszkole (Ćwiczenia ortofoniczne)* vydala Halina Rystkowska (Warszawa 1959).

Máme-li pak ze starší doby, („první etapy“ studia dětské řeči), práce věnované pozorování vývoje řeči dětí srbských (Pavlović) a bulharských (Georgov), v současně době vyšla i první práce z tohoto oboru o dětech slovinských. Vydal ji Rudolf Kolarič pod názvem *Slovenski otroški govor* ve Sborníku „Godišnjak filozofskoga fakulteta, knjiga IV“ (Novi Sad 1959, s. 229 až 258; ref. *SPFFBU A* 10, 220—221). Otázkám poruch hlasu, řeči a sluchu je věnován časopis *Poremećaji sluha i govora*, vydávaný v Bělehradě (I. roč. r. 1955).

V Rumunsku vyšla pozoruhodná práce, založená tentokrát nikoliv na pozorování dětí jednotlivých, nýbrž na výzkumu vývoje řeči celkem 120 zkoumaných dětí. Vydala ji Tatiana Slaama-Cazacu pod názvem *Relațiile dintre gândire și limbaj în ontogeneză* (Vztahy mezi myšlením a řečí v ontogenezi), București 1957, 493 stran, rus. a franc. resumé; bohatá bibliografie na str. 437—459). Přináší řadu překvapivých zjištění o vývoji řeči a myšlení u dětí, o jejich sluchovém vnímání řeči, o vývoji jejich abstraktního myšlení ap. (Rec. *Čsl. psychologie* 4, 1960, 72—73; *Pedagogika* 9, 1960, 512—513.) Tato tematika vedla autorku k zpracování další významné práce, publikované pod názvem *Limбай și context* (Jazyk a kontext), București 1959 (464 stran, rus. a franc. resumé; rec. *SPFFBU B* 8, 1961, 125—127; práce vyšla i ve francouzském překladu v Haagu, 1961). — Rozboru a výkladu dětských dialogů věnovala též autorka knížku *Dialogul la copii* (București 1962, s. 168. — Rec. *Pedagogika* 4, 1963, 515—517).

Renesanci studia dětské řeči vidíme i v literaturách západních. Za její počátky lze považovat již uvedené dílo Grégoirovo (kterému v *Zeitschrift für Psychologie* 146, 1939, dává Ad. Buseman epiteton „geradezu eines neuen Anfangs in der Kindersprachforschung“) a rozsáhlou

práci, kterou publikoval Werner F. Leopold, *Speech Development of a Bilingual Child, a Linguist's Record* (Evanston-Chicago): I. Vocabulary Growth in the first two Years, 1939; II. Sound Learning in the first two Years, 1939; III. Grammar and general Problems in the first two Years, 1949; IV. Diary from Age 2, 1949. — (Rec. M. Cohen v *Bulletin de la Société de Linguistique*, 41, 1941, 9—11; 46, 1950, 25—27; 47, 1951. — Sr. i čas. *Phonetica* (Basel—New York) 4, 1959, 191 n.). Již předtím vydal *Infant Speech* M. M. Lewis (London 1936) a R. Jakobson zpracovává téže své zve v úvodu citované práce v kapitole „Les lois phoniques du langage enfantin et leur place dans la phonologie générale“ ve francouzském překladu Trubekého díla *Grundzüge der Phonologie (Principes de phonologie)*, který pořídil J. Cantineau (Paris 1949).² V revui „Enfance“ vydává pak svou významnou práci *Sur l'étude du langage enfantin* lingvista Marcel Cohen (Paris 1952; rec. *ČMF* 36, 1954, 115).³ Mnoho zajímavých zjištění přináší také u nás méně známá práce, kterou vydala Jeanne-Andrée Fe y e u x, *L'acquisition du langage et ses retards* (Trévoux 1932) a americká publikace *Child Psychology (Child Development and modern Education)* by Charles E. Skinner and Philip Lawrence Harriman (New York 1949).

Otázkami vývoje a poruch dětské řeči se v nové době zabývají četní psychologové, pedagogové, lékaři i lingvisté, ať už v samostatných publikacích či v časopisech. Jen namátkou si zde uvedme některé z nich:

Julius Berendes, *Einführung in die Sprachheilkunde* (Leipzig 1953), Paul Guillaume, *L'imitation chez l'enfant* (Paris 1952), Heinrich Hanselmann, *Einführung in die Heilpädagogik*³ (Zürich 1946), Friedrich Kainz, *Psychologie der Sprache* (Stuttgart 1941, 1943), R. Luchsinger — E. Arnold, *Lehrbuch der Stimm- und Sprachheilkunde* (Wien 1949), C. Révész, *Ursprung und Vorgeschichte der Sprache* (Bern 1946), Roger Thabault, *L'enfant et la langue écrite*⁵ (Paris 1945), atd. Vychází i řada prací se zaměřením logopedickým, jako od psychologa Herberta Weinerta *Die Bekämpfung von Sprechfehlern* (2. vyd. Halle-Saale 1955), od pedagoga Wernera Orthmanna *Sprechkundliche Behandlung funktioneller Stimmstörungen* (Halle-Salle 1956), od profesora kultury řeči Hanse Krecha (nekrolog ve *Folia Phoniatica* 13, 1961, 233) *Die Behandlung gestörter S-Laute* (Halle-Saale 1955) i od odborníků, kteří pracují ve zvláštních ústavech pro nápravu vad řeči (Speech Clinics), jako např. Charles van Riper and John V. Irvin, *Voice and Articulation* (Prentice-Hall, Inc., 1958, 566 stran, s bohatou bibliografií). Fonetický ústav university v Londýně pak vydává od r. 1958 časopis *Language and Speech*.

Vývojem řeči dětí bilingvních se zabývá Mme Tabouret-Keller (*Le Courrier de la Recherche pédagogique*, Paris 1959, Nr. 10), melodii dětské řeči a její funkci je věnována studie Grewelova *How do Children Acquire the Use of Language?* (*Phonetica*, Basel—New York 3, 1959, s. 193—202).⁴

Logopedie je zde však většinou pojímána — na rozdíl od koncepce pedagogické, běžné u národů slovanských — jako disciplína lékařská, jak je to i patrné z jejího spojení s foniatrií v časopisech a vědeckých společnostech, např. *Aktuelle Probleme der Phoniatrie und Logopädie*, herausgegeben von Felix Trojan, Wien I; I, 1960; II, 1961. — Sr. i *Troubles du langage, Rapports préparés pour le 11e Congrès de Logopédie et de Phoniatrie* (London 1959; Basel—New York 1959).⁵

V Československu je tímto směrem zaměřena a spojena s foniatrií práce M. Seemana (*Poruchy dětské řeči*, Praha 1955; v něm. překladu *Sprachstörungen bei Kindern*, Halle-Saale' 1959), a Frant. Brohma (např. *O vývoji dětské řeči a jejích vadách*, Praha 1956). Laboratorním výzkumem vztahu mezi řečí a myšlením u dětí pak se zabývá ve svém výzkumném ústavu na universitě v Olomouci J. Hrbek.

Ostatní práce z tohoto oboru však v současné době u nás vycházejí z pera jazykovědců, pedagogů a defektologů.

Charakteristickým rysem československé logopedie je její těsná spolupráce s pedagogy,

defektology a lékaři na straně jedné a na druhé straně její sepejetí s jazykovědou (především s fonetikou). (O logopedii v ČSR v. článek M. Sováka v čas. *Pedagogika* 1, 1954, čís. 1.) — Přehled o rozvoji logopedie ve světě podává Renato Segre: Present Situation of Logopaedics and Phoniatrics in Various Countries ve *Folia Phoniatrica* 2, 1950, čís. 3. Opomíjí zde však logopedii sovětskou. O té informuje Viliam Gaňo v článku *Hlavné črty sovietskej logopedie* na s. 35—43 sborníku *Československá logopedie* (Praha 1956), který byl věnován M. Sovákovi, zakladateli a organizátoru celostátní logopedické akce v Československu. (Rec. SaS 20, 1959, 239—240; *SPFFBU A* 7, 1959, 130—131.) Do sborníku přispěli lékaři, psychologové i lingvisté, pedagogové i logopedové a kniha obsahuje i velmi cennou „Československou bibliografii logopedickou a oborů s ní hraničících“, kterou sestavil St. Svačina (s. 288—319). Pracovníci soustředění kolem pražského Logopedického ústavu se představili svou prací i na konferenci s mezinárodní účastí v r. 1957, z níž vzešel sborník „*Celostátní defektologická konference*“ (Praha 1958) s některými příspěvky zahraničních hostů. Z téhož pracoviště vyšly i sborníky jako např. *Palatolalic* (Praha 1956), *Balbuties* (Praha 1957), *Dyslalie* (Praha 1960) a *Logopedie ve výchově a vzdělání* (Praha 1961). Z okruhu pracovníků tohoto ústavu vychází i J. Lišky *Poruchy řeči* (Bratislava 1957) a J. Svatého — A. Pavlové-Zahálkové *Použití spánku v pediatrii a dětské logopedii* (Praha 1961). Řešení logopedických problémů přivedlo M. Sováka i k studiu laterality a tak vznikají jeho *Výchovné problémy leváctví* (Praha 1960)⁶ a *Výchova leváků v rodině* (Praha 1958),⁷ zatímco své výklady o dětské řeči vkládá do skript *Defektologie speciální — Logopedie I.* (2. vyd. Praha 1958) a do velké řady příspěvků časopiseckých.⁸

Zatímni nedostatek prací z logopedické metodiky zatím vyplňují (vedle starších prací H. Synka) pracovníci z terénní logopedické praxe. Tak Ed. Veselý vydává čítanku *Učím se číst a mluvit* (Hradec Králové 1953) a sbírky logopedických cvičení (*Učím se říkat R, Učím se říkat Ř* atd.), J. Moník a M. Štulíková *Texty pro nápravu výslovnosti*, M. Filčíková-Herfortová příručku *Výchova řeči u dětí předškolního věku* (2. vyd., Praha 1961, s úvodním slovem, shrnujícím problematiku studia dětské řeči, z pera M. Sováka), M. Truhlářová *Obrázkové testy pro vyšetřování řeči* (Praha 1962, s předmlouvou M. Seemana). A starší říkanky M. Štulíkové (*Oblázky*, 2. vyd. 1947, s doslovem M. Seemana) doplňují nová leporela, která připravil Fr. Kábele, *Brousek pro tvůj jazyček* a *Škola řeči* (obě v Praze 1961) jako pomůcky pro rozvíjení dětské řeči pro všechny, kdo se chtějí tomuto úkolu věnovat. Metodikou nápravy vad výslovnosti a nacvičováním artikulace u dětí hluchoněmých se zabývají svými příspěvky v časopisech zkušení logopedičtí praktici (např. R. Anft, M. Bednařík, V. Gaňo, Fr. Kábele, J. Liška, M. Malý, St. Novák, St. Svačina, Fr. Šrom, L. Stejgler aj. — Sr. bibliografii ve sborníku *Čsl. logopedie*).

Nemáme zatím tak obsažné knihy jako je *Logopedie* Chvatcevova. V r. 1926 vyšla sice v Bratislavě na svou dobu záslužná práce R. Kratochvíla *Vady řeči (Logopádia)* — zde nejprv bylo u nás užito toho termínu —, která sice ještě mnoho dnešnímu čtenáři dá (tak např. ve výkladu o dějinách logopedie), ale patří dnes už k literatuře starší. Zato velmi instruktivní je kompendium *Hlas, řeč, sluch*, které zpracovali B. Hála a M. Sovák (1. vyd. Praha 1941; 4. vydání, přepracované a doplněné, vyšlo jako vysokoškolská příručka v r. 1961 pro posluchače oborů filologických a pedagogických). Autoři vycházejí od výkladu o sdělovacím (v starším vydání „dorozumivacím“) procesu pomocí řeči mluvené (a příp. psané), který vykládají reflexologicky v duchu výkladů I. P. Pavlova. Pojednávají pak v prvním dílu knihy o hlase (o jeho reflexologických základech, o jeho tvoření a o jeho vlastnostech, o jeho poruchách i hygieně), druhý díl je věnován zvukové stránce řeči. Nejdříve je tu podán jasný a metodicky dokonale přehled základních poznatků z fonetiky (se zřetelem k fonetice češtiny), na ten navazuje výklad o vytváření, poruchách a hygieně řeči. Je tu podán stručný ale hutný popis vývoje dětské řeči (opírající se především o práce slovanské), a před rozbor poruch řeči je vložena kapitola, podávající výstižný přehled historického vývoje zájmů o správnou řeč a vy-

ústění těchto snah v logopedii. Ta je tu definována jako „vědní obor zabývající se výchovou obvyklých složek sdělovacího postupu, jakož i prevencí a nápravou jeho poruch“. Je vymezen její vztah k jiným vědním oborům a sama pak je klasifikována jako obor pedagogický, přiřazený k defektologii. Přitom (podobně jako v pojetí Chvatcevové) „československá logopedie vychází z determinujícího významu společenských podmínek, a to ve fyziologii, patologii, v prevenci i v ošetřování poruch sdělovacího postupu, a zaměřuje se na celý proces, nikoli jen na dílčí jevy“ (str. 172). Z tohoto pojetí vyplývá, že autoři vykládají i o poruchách čtení a psaní, kde v novém vydání byly zařaděny i metodické pokyny pro výcvik psaní u leváků, k nimž se také přihlíží v nově zpracovaném a rozšířeném výkladu o koktavosti. Velmi rozšířená je proti starším vydáním část věnovaná kultuře řeči. Je tu podán přehled zásad připravované české výslovnostní normy, doplněný výkladem o eufonii a o správné mluvné technice. Třetí díl knihy je věnován výkladu o sluchu, o jeho hygieně; o poruchách sluchu a jejich prevenci.

Poslouží kniha tedy především nejen studentům, ale i všem, kdo se budou zajímat o dorozumívací proces v praxi, především pak učitelům a logopedickým pracovníkům, kteří by však potřebovali, aby v brzké době byla vydána podrobně rozpracovaná logopedická metodika, která v této publikaci je zatím jen stručně nastíněna.

V posledních patnácti letech vyšly u nás však i knihy a pojednání věnované výhradně studiu vývoje dětské řeči a jejímu rozboru, jež navazují na tradici založenou u nás J. K a p r a s e m [*Psychofysické základy mluvy lidské* (1879), *Stati psychologické a pedagogické* (1939)] a Fr. Č á d o u (*Studium řeči dětské*, I. 1906; II. 1908 — s kritickým rozбором německé práce Neumannovy). Mezi ně patří především kniha, kterou pod názvem *Obecná didaktika mateřského jazyka* (Praha 1947) vydal Gustav J a n á č e k, který tu již správně zdůrazňuje vliv prostředí. Z pojetí jazykovědného (především fonetického) po stručném nástinu „O vývoji dětské řeči a její fonetice“ (*Paedol. rozhl.* 3, 1947, 65—91) a výkladu „Okat v řeči dětské“ (*LF* 71, 1947, 15—19) vydává K. O h n e s o r g v r. 1948 své dvě první větší práce z tohoto oboru. Jsou to *O mluvním vývoji dítěte* a *Fonetická studie o dětské řeči*. Na jeho brněnském pracovišti pak vzniká *Druhá fonetická studie o dětské řeči* (Praha 1959) a populárně zaměřená publikace *Naše dítě se učí mluvit* (Praha 1959), dále pojednání *Růst slovní zásoby v dětské řeči* (Univ. Carol., Philol. I. Praha 1955, s. 85—107), *Kapitola ze srovnávací fonetiky dětské řeči* (SPFFBU A 3, 1955, 95—101), *Frekvence dyslalií a jejich fonetický výklad* (Čs. logopedie, Praha 1956, 100—113), *Hlásky f a v v řeči dětské* (*Acta Univ. Carol., Slavica Pragensia* 1, 1959, 15—20), *Jak se děti učí mluvit* (společně s Fr. Brohmem ve sborníku *Před branami školy*; red. Ferd. Smrčka, Praha 1960). Zvláštnosti dětské výslovnosti a vývoj hlásek v jazycích (sborník „Dyslalie“, Praha 1960, 81—85) aj.

O studium dětské řeči se zajímají i mladší pracovníci v Brně. L. Š t e j g r l e se zabývá fyziologií a psychologii řeči dítěte na podkladě učení I. P. Pavlova o vyšší nervové činnosti (SPFFBU B/2, 1954, 105—114), J. P a č e s o v á v článku *Contribution à l'étude du langage enfantin* (SPFFBU A 7, 1959, 20—31) pojednává o fonetických změnách ve vývoji řeči svého dítěte od začátků jeho mluvních projevů až do dovršení tří a půl roku, zakončujíc úvahou o vztahu mezi dětským slyšením fonologické struktury mateřského jazyka a její fonetickou realizací, L. B a r t o š pak (ibid., s. 5—18) zachycuje stav fonetických realizací u českého chlapce ve věku dvou let v pojednání *Observations sur les réalisations phonétiques dans le langage d'un enfant de deux ans*. Jeho studie chce být příspěvkem materiálové dokumentace, jež by umožňovala vyvozování obecně platných závěrů o vývoji řeči u českých dětí a o hlavních tendencích projevujících se v tomto vývoji (fixování artikulace souhlásek, modifikace souhláskových skupin, asimilace, přízvuk).

Tento přehled nemohl a také ani nechtěl být vyčerpávající. Ale měl ukázat opodstatněné myšlenky o renesanci studia dětské řeči. Jde skutečně o renesanci, protože téma už není zpra-

cováváno s těsně vymezeným zaměřením, ale v nových pracích se tu spojuje organicky pohled lingvistický a psychologický na straně jedné, a hledisko fyziologické (příp. medicínské) na straně druhé. Přitom jistě v budoucnosti budou vycházet práce kolektivní, vznikající ze spolupráce představitelů jednotlivých disciplín. Třebaže jen stručně načrtnout, přesto snad přesvědčivě náš přehled ukázal, že prof. Vilém Chmelař správně předvídal rozvoj práce na tomto poli a plným právem doporučoval tuto tematiku mladší generaci, kterou vychovával.

Karel Ohnesorg

POZNÁMKY

¹ 17. vyd. r. 1963.

² Práce *Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze* byla přetištěna v sebraných spisech autorů vých: Roman Jakobson, *Selected Writing I* (Mouton & Co, 'S-Gravenhague 1962, s. 328—401; v této publikaci je obsažena také jeho studie "Why *Mama* and *Papa* na s. 538—545).

³ Nově se vrátil k tomuto tématu M. Cohen v kolektivní publikaci *Etudes sur le langage enfantin* (Paris 1962, s. 194, s novými údaji bibliografickými. — Rec. *SPPFBU* 13, 1965. — Je v ní obsažena i nová studie o dětském bilingvistu.) R. 1962 vydala Ruth Hirsch Weir(ová) *Language in the Crib* (Mouton & Co., The Hague 1962, 216 s.) a r. 1963 Velta Rūķe-Draviņa *Zur Sprachentwicklung bei Kleinkindern (I. Syntax, Lund 1963, 178 s.:* na základě studia vývoje řeči dvou dětí lotyšských, vyrůstajících ve Švédsku).

⁴ Rec. *SPPFBU A* 8, 1960, 136—142. (Společně s referátem o práci Robbinse Burlinga *Language Development of a Garo and English Speaking Child.*)

⁵ 12. kongres se konal v Padově r. 1962.

⁶ V srbocharvátském překladu *Vaspitni problemi levorukosti* (Beograd 1962).

⁷ 3. vyd. 1963.

⁸ R. 1962 vydal M. Sovák práci *Lateralita jako pedagogický problém* (Praha, Universita Karlova, 1962, s. 266).

Обновление исследования детской речи. Среди тем, которые рекомендовал профессор В: Хмеларж (Vilém Chmelař), своим студентам, была также тема изучения детской речи, ибо он ясно предвидел будущее развитие исследований в этой области и желал, чтобы новые работы были продолжением трудов предшественников Чады и Капраса (Čáda, Kapras).

Прежние работы по этому предмету разрабатывались преимущественно психологами, в настоящее время занимаются изучением детской речи кроме психологов и лингвисты, педагоги, врачи и логопеды. Можно надеяться, что их совместный труд принесет замечательные результаты в будущем.

Среди новых русских работ нужно привести в первую очередь статьи Гвоздева, изданные после смерти автора под названием „Вопросы обучения детской речи“ (с обильной библиографией). Труды Хватцева — и чисто теоретические как напр. Логопедия, и практические брошюры — предназначались преимущественно для логопедов. Для них же предназначены и дальнейшие многие русские работы. Очень богатые материалы для анализа детской речи собраны Чуковским в книге „От двух до пяти“.

Что касается остальных славянских языков, то к более старшим работам Павловича (исследование речи сербских детей) и Георгова (Болгария) присоединилась новая научная статья о речи словенских детей Коларича (Kolarič). Из польских работ можно цитировать

прежде всего статьи Качмарэка (Kacsmarek) и книгу Смочиньского (Smoczyński). С 1960 г. выходит в Польше специальный журнал *Logopedia* под ред. Л. Качмарэка.) Изучению развития речи чешских детей посвящаются в последнее время труды Онезорга и статьи молодых научных работников брнэвского университета Бартоша, Пачесовой, Штейгерле (Barthoš, Pačesová, Stejgerle).

В Румынии вышла книга Татьяны Слама-Казасу (Tatiana Slama-Cazacu), базирующая на обследовании развития речи у 120 детей. К французскому труду Грегуара (Grégoire) присоединилась работа Коэна (Cohen); на английском языке вышли работы Леопольда (Leopold) и Луиса (Lewis) и сборник *Child Psychology*, с 1958 г. выходит регулярно в Лондоне журнал *Language and Speech*. Проблемами педолингвистики занимается в своих трудах также Р. Якобсон (Roman Jakobson), освещая их с совсем новой точки зрения. Детскому произношению и логопедической проблематике посвящены и новые работы немецких авторов — Вейнерта, Ортсманна, Креля (Weinert, Ortsmann, Kréchl).

В Чехословакии занимаются этой темой с одной стороны врачи (Семак, Бром, Гербек — Seeman, Brohm, Hrbek), с другой стороны лингвисты, педагоги и логопеды. Семая издал „Нарушения детской речи“ в Праге 1955 г., в немецком переводе в Галле—Заале 1959 г. Специалисты-логопеды издали — кроме практических брошюр (Фильцикова, Кабеле, Моник, Шуликэва, Труглажэва, Веселы — Filčíková, Kábele, Moník, Štulíková, Truhlářová, Veselý) и теоретических статей (Лишка, Онезорг, Совак — Liška, Ohnezorg, Sovák) — сборник статей „Чехословацкая логопедия“. Здесь помещается также статья В. Ганью (W. Gaňo) о советской логопедии, соответствующим образом дополняющая библиографический список, опубликованный в журнале *Folia Phoniatrica*, 1950 г., № 3. — Ст. Свачина (St. Svačina) подает в том же сборнике библиографию чешских работ по логопедии и по смежным с ней научным дисциплинам (стр. 288—319). Логопедическая проблематика и вопросы, связанные с развитием детской речи (вместе с введением в чешскую фонетику), разъясняются в книге Б. Галы и М. Совака (B. Hála, M. Sovák) „Голос, речь и слух“ (1961 г., 4-ое изд.). — М. Совак напечатал книгу *Lateralita jako pedagogický problém* (Латералита как педагогическая проблема, Прага 1962, стр. 266; русское, английское и немецкое резюме).

Этот краткий (и никак не полный) обзор новых работ свидетельствует о том, что профессор Хмеларж правильно предвидел развитие педопсихологии и был вполне прав, рекомендуя молодому поколению посвящать себя углубленному изучению детской речи.

La renaissance de l'étude du langage enfantin Parmi les sujets que le professeur Chmelař recommandait à ses élèves, on trouvait aussi l'étude du langage enfantin. Car il prévoyait clairement l'essor futur du travail dans ce domaine et il désirait que des travaux nouveaux continuassent la tradition des études des auteurs de l'époque précédente (p. e. Kapras, Čáda).

Si les travaux antérieurs ont été publiés surtout par les psychologues, de nos jours ce sont aussi les linguistes, les pédagogues, les médecins et les logopèdes qui s'appliquent à ces études. Et on peut espérer que leur collaboration apportera de précieux résultats dans l'avenir.

D'entre les nouveaux travaux russes il faut citer tout d'abord les études de Gvozdev, publiées comme une oeuvre posthume sous le titre de *Вопросы обучения детской речи* (avec une riche bibliographie). Ce sont surtout les logopèdes à qui s'adressent les nombreux travaux de Chvatcev, soit qu'ils contiennent des explications théoriques (Логопедия), soit qu'ils apportent les renseignements pour la pratique logopédique, pour laquelle une longue série de livres a été publiée par d'autres auteurs russes. On trouve un riche matériel pour l'analyse du langage enfantin dans le livre de Čukovskij „Од двух до пяти“.

En ce qui concerne les autres langues slaves, les travaux sur la langue des enfants serbes (Pavlović) et bulgares (Georgov) ont été enrichis par l'étude sur la langue des enfants slovénes

(Kolarič). Quant aux publications polonaises, il faut signaler surtout les travaux de L. Kaczmarek et le livre de Smoczyński. (Une revue spéciale, *Logopedia*, paraît, dès 1960, en Pologne, sous la direction de L. Kaczmarek.) A l'étude du développement de la langue des enfants tchèques sont consacrés à l'époque présente les travaux de K. Ohnesorg et les études des jeunes travailleurs de l'Université de Brno (Bartoš, Pačesová, Stejgřle).

En Roumanie T. Slama-Cazacu a publié une oeuvre basée sur la recherche du développement du langage chez 120 enfants, en France, les études pédo-linguistiques ont été enrichies après l'oeuvre fondamentale de Grégoire par le livre précieux de M. Cohen. En langue anglaise ont été publiés les importants travaux de Leopold et de Lewis et la publication *Child Psychology*, les questions de la pédo-linguistique font aussi partie de l'oeuvre de Roman Jakobson. (Dès 1958, on publie à Londres la revue *Language and Speech*.) Même les travaux savants contemporains en Allemagne traitent la prononciation des enfants et les problèmes logopédiques (Weinert, Ortsmann, Krech).

En Tchécoslovaquie, ce sujet attire l'attention des médecins (Seeman, Brohm, Hrbek), des linguistes, des pédagogues et des logopèdes. Le médecin M. Seeman fait paraître en 1955 ses „Poruchy dětské řeči“ (Troubles de la parole des enfants, dans l'adaptation allemande en 1959). Les travailleurs dans le domaine de la logopédie publient des manuels pratiques (Filčíková, Kábele, Moník, Štulíková, Truhlářová, Veselý) et des traités théoriques (Liška, Ohnesorg, Sovák) et ils ont contribué par leurs études dans les mélanges „Československá logopedie“ (Logopédie tchécoslovaque, 1956). Ce livre contient entre autres une étude sur la logopédie soviétique, rédigée par W. Gaňo et qui peut bien compléter la bibliographie insérée dans les *Folia Phoniatica* (1950, No 3). La liste des travaux tchèques traitant la logopédie et les disciplines contiguës est due dans ce livre à St. Svačina. Tous les principaux problèmes de la logopédie et du développement du langage des enfants (avec une introduction à la phonétique du tchèque) sont expliqués dans le livre de B. Hála et de M. Sovák „Hlas, řeč, sluch“ (La voix, la parole, l'ouïe), dont la quatrième édition a paru en 1961. — M. Sovák a publié le livre „Laterální jeky pedagogický problém“ (Lateralité comme problème pédagogique; Praha 1962, 266 pages; résumés russe, anglais, allemand.)

Notre court précis (qui ne prétend point être complet) des nouvelles recherches prouve d'une manière satisfaisante que le professeur Chmelař avait bien justement prévu l'évolution de la pédo-linguistique. Voilà pourquoi il ne cessait d'encourager ses élèves à s'appliquer à l'étude approfondie du langage enfantin.

Jean C. Filloux, *Le tonus mental*. Paris 1957, edice „Que sais-je?“, str. 123.

Myšlenka, že psychická činnost je projevem zvláštní energie, není nová. Vytýkla se přes idealistické názory o fluidu až k představám mechanických materialistů ovlivněných rozvojem přírodních věd, zejména fyziky.

První desetiletí tohoto století znamenají pro fyziologii a na ni stále více navazující psychologii, nový rozmach a tím i odklon od mechanistického pojetí chodu organismu. Jedním z hlavních předmětů studia těchto věd se stává lidská práce, jejíž podstatnou složkou je činnost psychická, zejména její praceschopnost. Vzniká otázka možnosti studovat a objektivně měřit projevy psychické činnosti z hlediska energetického. Námitka Danteca, že souhrn energie organismem přijaté se rovná součtu energií vydaných prací fyzickou, znamenala, že pro psychickou činnost nemohl být předpokládán (nebo dokonce vypočítán) žádný specifický druh energie. Vznik a rozvoj nového vědního oboru — kybernetiky — přinesl po jisté stagnaci zvýšený zájem o tyto otázky a nový pohled.

Jakého původu je předpokládaná psychická energie, jaké je podstaty? Na první pohled je zřejmé, že tyto otázky, nepřekročitelné pro současnou vědu, jsou součástí základní filosofické